

СТАТИСТИЧНО-ДОСТОВІРНІ ВІДМІННОСТІ ЕМОЦІЙНО-ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЮ ЇЇ ПРОЯВУ

УДК: 159.942:159.922.7-056.49

Яцишина Анастасія Миколаївна

Аспірант кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, м. Одеса (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7283-9038>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню емоційно-деструктивної поведінки дітей, в залежності від рівня її прояву. У роботі розкрито, психологічну сутність змісту емоційно-деструктивної поведінки, як: процес неадекватних руйнівних дій, спрямованих на ускладнення взаємодії особистості з соціальним оточенням. Для рішення поставлених завдань, використовувався спеціально розроблений авторський опитувальник. Як показав статистичний аналіз відмінностей, у вираженості досліджуваних показників, у групах дітей з різною частотою прояву ознак емоційно-деструктивної поведінки, діти з високою частотою її прояву суттєво відрізняються від дітей з оптимальною емоційно-деструктивною поведінкою, значно вищою непостійністю, непередбачуваністю поведінки, упертістю, збудженістю, конфліктністю, запальністю, жорстокістю, нестримністю, недобррозичливістю, більш упередженим ставленням до оточуючих, частішими проявами агресії, неадекватних дій та руйнування речей. Отримані дані, можуть бути використані для методичних рекомендацій, як вчителів, психологів так і батьків.

Ключові слова: емоційно-деструктивність, девіантна поведінка, агресивність, збудженість, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. Проблема емоційно-деструктивної поведінки дітей молодшого шкільного віку, недостатньо вивчена в сучасній психології, як в теоретичному так і практичному аспекті. Маються чисельні дані

про різні деструктивні прояви в поведінці сучасних дітей шкільного віку, які мають тенденції змінюватися та набувати більш стійких рис. Поясненням виникнення деструктивної поведінки займаються вчені на рівні психофі-

зіологічних особливостей розвитку особистості дитини, психологічних ознак, що її характеризують, виникненню змін в прояві поведінці та детермінуючих факторів.

Важливим моментом дослідження зазначених спроб, є уточнення психологічного змісту емоційно-деструктивної поведінки. Проведений аналіз показує, що у чисельних дослідженнях, автори неоднаково підходять до її тлумачення, що в певній мірі ускладнює процес її пізнання.

До суттєвих особливостей, що можуть детермінувати емоційно-деструктивну поведінку в дослідженнях, також відносять різні ознаки. Останнє, не рідко виступає перешкодою в їх пізнанні з метою професійної корекції даного явища.[1]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема деструктивної поведінки, є досить актуальною в сучасній психологічній науці. Оскільки зміни соціальних умов життєдіяльності дітей молодшого шкільного віку, в одних випадках приводять до збільшення деструктивної поведінки. Важливим моментом дослідження зазначених спроб, є уточнення психологічного змісту емоційно-деструктивної поведінки дітей.

Проведений аналіз наукових джерел показує, що у чисельних дослідженнях, автори неоднаково підходять до тлумачення терміну «деструктивність», що в певній мірі ускладнює процес її пізнання. Саме тому, це виступає основним для проведення відповідних до-

сліджень, пов'язаних з уточненням психологічного змісту розуміння деструктивної поведінки.

На основі узагальнення наукових праць, умовно можна виділити чотири етапи, до розуміння психологічного змісту деструктивної поведінки в історичному контексті.

Перший етап (IV століття), пов'язаний з пробою древніх мислителів, комплексно оцінити даний феномен та описати деструктивні дії різних людей. В древні часи, феномену як деструктивність ще не існувало, її трактували як: «злочинність», «гріховність», «зіпсованість», «руйнівність», «аморальність». Про це вказують роботи античних філософів, таких як: Платон, Аристотель, Гіппократ, у яких деструктивна поведінка людей розглядалась на рівні категорії етики та моралі. Морально-етичні аспекти деструктивної поведінки аналізувалися в думці філософських поглядів стоїків, епікурейців. Також в цьому аспекті слід визначити, опосередковані дослідження на рівні відхилень у поведінці: Авіцена, Аверроеса, Галена, які дозволили сформулювати припущення о залежності індивідуальної свідомості від культурних форм суспільного життя, психічного від біологічного (як основи), темпераменту, як формально-динамічної структури.

Вищевикладене засвідчує, що беззаперечною заслугою античної філософії, є привнесення до розуміння причин деструктивності, саме ендогенних чинників людської приро-

ди, які є невід'ємними від неї.

Другий етап (V-XV століття), розглядається за часи Середньовіччя, де людина і її поведінка пов'язана з поняттям «свободи», яке розумілось, як довільна діяльність, за умови дотримання вимог релігії та відповідальності. Крім цього, важливо відмітити, що під деструктивною поведінкою у європейському Середньовіччі, визнавалась не лише гріховна поведінка та діяльність, але і відповідні погляди, наміри, думки.

Тобто ми бачимо, що на цьому етапі дана проблема трактується в аналізі різних філософських поглядів, до осмислення сутності деструктивної поведінки.

Третій етап (XIV-XVI століття) спостерігається за часів епохи Відродження, де маються цікаві дані з порушеної проблеми, в роботах філософів Б. Телезіо, Х. Уарте, Р. Гокленіуса, які деструктивність аналізували на рівні емоційної сфери, симптоматики істерії, депресії, неврозів та ін.

Фактично на цьому етапі, робляться спроби описати різні психологічні портрети, схильність, види та типи деструктивної поведінки на рівні емоційних механізмів.

Четвертий етап (XVII-XVIII століття) пов'язаний с пробою філософів Ж. Ламетрі, К. Гельвецій, Д. Дидро, П. Гольбах, епохи Просвітництва, більш детально розглянути людські цінності, потреби і мотиви, які подалі впливали на поведінку людей. Дещо по іншому, проблему деструктивної поведінки, як пе-

вне відхилення, описував Дж. Локка, Е. Б. Конділ'яка, Дж. Берклі, на рівні етичних особливостей людини. Також, слід виділити роботи Е. Дюркгейма, які послужили початком розробки деструктивної поведінки, на рівні соціально-психологічного аналізу.

Тобто цей період можна врахувати, як перехідний де різні фахівці вже констатували деструктивну поведінку, а також робили спроби на теоретичному рівні дати пояснення механізмів, які лежать в основі цього феномену.

Подальший аналіз засвідчив, що до вивчення руйнівної поведінки в природі людини, звертались багато мислителів починаючи з древніх часів, але інтерес деструктивності, як поведінкового феномену, виник у кінці XIX-початок XX століття, з розвитком ряду науково-філософських шкіл і напрямків, які намагались зрозуміти сутність, причини агресії і насильства.

Особливими моментами також заслуговують дослідження З. Фрейда, К. Лоренца, І. Ейбл-Ейбесфельдта, Н. Тінбергена, А. Басса, Л. Берковіца, А. Бандури, Р. Велдера та ін., в яких деструктивність ототожнювалась з поняттям агресії. Автори намагались виділити та описати ознаки деструктивної поведінки на рівні прояву агресії, жорстокості по відношенню до оточуючих, ворожості при спілкуванні, схильності руйнувати матеріальні предмети і речі, бажання руйнувати сформований спосіб життя близьких йому людей; нездатності відчувати емоції і почуття; загроз життю та ін..

Але, всі ці різноматні форми прояву деструктивності, не змогли внести повну ясність в тлумачення даного феномену.

Інші фахівці, деструктивну поведінку пов'язують з таким поняттям, як «девіантна поведінка», тобто, це поведінка яка відхилена від прийнятих соціальних норм, та заподіює збиток суспільству і самій особистості.

Виходячи з узагальнення цих та інших досліджень, можна відмітити, що відокремлює деструктивну поведінку від агресивної, девіантної, кримінальної поведінки, це ознаки руйнування. З точки зору психологічного змісту, деструктивна поведінка людини направлена на руйнування соціальних норм. В той же час, деструктивна поведінка може описуватися на рівні, як асоціальних, девіантних, деликвентних та інших дій. Саме тому, дослідники по-різному описують об'єкти руйнування, маючи на увазі під ними «соціальні зв'язки», «норми, принципи, правила», «існуючі об'єкти і системи».

Вперше, більш детально та комплексно к вивченню прояву деструктивності, підійшов німецький психолог та психоаналітик Еріх Фромм (1973), яким було введено в науковий обіг термін «деструктивність», як специфічну злякисну форму агресії і руйнування. В своїх дослідженнях Еріх Фромм стверджував, що «деструктивність не є вродженим людським інстинктом, це властивість, яка народжена людиною». Узагальнюючи вищенаведене ми бачимо, що проблема деструктивної поведінки,

підлягала аналізу, а її прояви виступали основою для оцінки людей і суспільства багатьма філософами, істориками, літературарями, вченими. Таким чином, історичні передумови, стали важливою основою для подальшого поглибленого аналізу деструктивності.

Як засвідчують дослідження, деструктивна поведінка має свою специфіку, певні вікові періоди розвитку людини. Найбільш поширені прояви деструктивної поведінки, починають виражатися вже у дошкільному віці, на рівні «певних капризів», які пояснюються недоліками сімейного виховання. Тобто, дитина звикла до того, щоб всі її бажання і вимоги задовольнялися, а примхливість і впертість є своєрідною формою протесту дитини проти тих твердих вимог, які їй пред'являє школа, проти необхідності жертвувати тим, що хочеться, в ім'я того, що треба. Також, прояв деструктивної поведінки може виражатися в залежності від умов задоволення потреб дитини, де демінують більш підсвідомі механізми, які мають специфіку змінюватися, з подальшим розвитком дитини або на рівні відхилення психічного розвитку.

З урахуванням вищенаведеного можна виділити, що виходячи з нашої роботи найбільший інтерес уявляють для нас дослідження, де проблема деструктивної поведінки розглядається саме в молодшому шкільному віці.

Проблема деструктивної поведінки дітей молодшого шкільного віку недостатньо вивчена в сучасній психології, як в теоретичному

так і практичному аспекті. Маються чисельні дані, про різні деструктивні прояви в поведінці сучасних дітей шкільного віку, які мають тенденції змінюватися роками та набувати більш стійких рис. Психолого-педагогічні дослідження, спрямовані переважно на процес виховання та корекцію деструктивних дій. Поясненням виникнення деструктивної поведінки, займаються вчені на рівні психофізіологічних особливостей розвитку особистості дитини, психологічних ознак що її характеризують, виникненням змін в прояві та окремих детермінуючих факторів.

Встановлені в цьому аспекті дані засвідчили, що серед причин виникнення деструктивної поведінки в дитячому віці І. Фурманов, виявив надмірне підпорядкування дитини волі дорослого, подавлення самостійності й ініціативи дітей, а також їх активності. Більш того в своїх дослідженнях, автор відмічає, що у дітей деструктивна поведінка може бути сублімованою або перетвореною в конструктивну агресивність, спрямовану на руйнування старого, непотрібного і побудови чогось нового, більш досконалого.

Тобто, виходячи з сучасного стану, узагальнюючи чисельні наукові праці можна говорити, що дана проблема є достатньо актуальною, але процес її пізнання ускладнюється в силу відсутності теоретичних та концептуальних уявлень про механізми такої поведінки, чіткого узагальнення та систематизації її на рівні конкретних особистісних властивостей

та якостей, а також необхідних валідних методів, які б дозволяли її діагностувати. Саме ці та інші факти обумовили мету нашого дослідження

Як засвідчив проведений аналіз, на жаль в сучасній психології маються неоднозначні підходи до розуміння змісту та ознак, що характеризуються деструктивною поведінкою. Виконане в цьому аспекті дослідження дозволило виділити кілька підходів, що до психологічних основ виявлення деструктивної поведінки дитини.

Перший підхід будується на комплексному оціненні даного феномену. Найбільш узагальнено це демонструється у дослідженнях Е. Фромма, в яких деструктивна поведінка розглядається, як задоволення суб'єктом своїх потреб за рахунок прямого або непрямого, частіше не усвідомленого, насильства над особистістю іншої людини.

Другий підхід, переважно зводить розуміння деструктивної поведінки до прояву, перш за все в зміні емоційній сфері особистості, що розвивається. Таке розуміння більш чітко висловлює Є. В. Змановська, стверджуючи, що деструктивна поведінка - альтернативний спосіб адаптації окремих індивідів і соціальних груп до стресогенного характеру життя.

Прихильники третього підходу Б. Телезіо, Х. Уарте, Р. Гокленіус, більш акцентують увагу на розумінні такої поведінки, як на рівні відхилення психічного розвитку чи певних акцентуаціях. Відносно, певні аспекти дестру-

ктивної поведінки при розгляді акцентуації характеру, прямо чи опосередково аналізував німецький психіатр К. Леонгард. На його думку в розвинених країнах приблизно 50% населення мають ознаки відноситься до акцентуованих особистостям. Відомо, що акцентуації в ряді випадків поєднуються з поведінкою, що відхиляється, на рівні протиправних та суїцидальних дій. Проявом такої поведінки можуть виступати такі ознаки, як: агресивні дії, гнів, зниження адаптивних можливостей у дитини.

Узагальнюючи вище наведені підходи ми бачимо, що спільними у визначенні тлумачення деструктивності є виділення руйнівних дій, моральної і соціальної спрямованості. Також, робиться опора на мотиваційно-емоційні ознаки змісту деструктивності. До ознак які різняться підходи, можна віднести дослідження, де деструктивну поведінку розглядають на рівні певних акцентуацій.

Виходячи з наведеного, та з метою більш системного підходу до психологічного змісту деструктивної поведінки, в своїй роботі ми будемо розглядати її, як: процес неадекватних руйнівних дій спрямованих на ускладнення взаємодії особистості із соціальним оточенням.

Проаналізувавши роботу S. Ророва, можливо говорити, що саме процес виховання грає важливу роль у розвитку дітей. [4] Що торкається деструктивності, виходячи з роботи S. Amiri, SM. Tabatabaei, A. Arfaie, MP. Aghdam,

H. Barzegar, L.M. Fahid, це поширений поведінковий розлад, який зачіпає 8-12% дітей шкільного віку. [2] Враховуючи вищевикладене, ми підійшли к висновку обрати саме молодший шкільний вік у дослідженні емоційно-деструктивної поведінки, та розглянути його в залежності від рівня прояву ознак деструктивності, в умовах класної кімнати. Дослідження проводилося на основі експертної оцінки вчителів, такий спосіб можна ще розглянути у роботі J. D. McQuade, N. L. Breslend, D. Groff. [3]

Мета статті. Дане дослідження спрямоване на аналіз показників емоційно-деструктивної поведінки дітей молодшого шкільного віку, в залежності від її прояву.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В роботі використовувався опитувальник, зроблений в співавторстві зі своїм науковим керівником О. Я. Чебикіним, під назвою «Методика визначення рівня прояву емоційно-деструктивної поведінки», для дослідження рівня вираженості емоційно-деструктивної поведінки дітей, на основі експертної оцінки. Останній, дозволяв виявити показники: сварливість (П1) - низькі значення показника характеризуються виразністю, вимогливістю, чіткістю в діях та ясністю. Високі значення характеризуються схильністю до конфліктів, сварок, лайок і розбратів, запальності, та постійно видаючи невдоволення; дратівливість (П2) - низькі значення характеризують терпимість, врівноваженість. Висо-

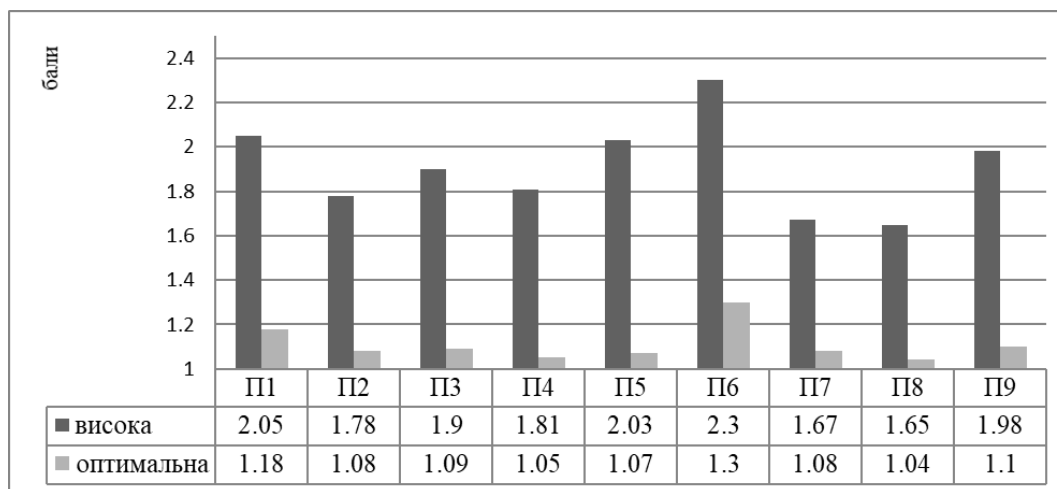
кі значення відображають прояв негативно забарвлених емоцій на оточуючих; ворожість (П3) - низькі значення показника говорять о згуртованості його у колективі. Високі значення даного показника говорять о недобррозичливості, не дружності, неприязного характеру упередженого (обґрунтованого чи необґрунтованого) ставлення до чого-небудь або до кого-небудь; агресивність (П4) - низькі значення показника характеризують спокійність, врівноваженість, миролюбність. Високі значення показника характеризуються розладом настрою, напруженістю з злобно-тужливим афектом, з вираженою дратівливістю, яка доходить до вибухів гніву; жорстокість (П5) - низькі значення показника говорять о доброті та милосердності. Високі значення показника говорять о без жалібності до оточуючих, фізичної чи моральної; капризність (П6) - низькі значення показника характеризують постійність, нерозбірливість. Високі значення показника характеризують схильність до непередбачуваному поведінці, непостійність, упертість, вимогливість; адекватність (П7) - низькі значення показника характеризують врівноваженість, правильність. Високі значення показника характеризують девіантну поведінку, невідповідну нормам у діях; руївничість (П8) - низькі значення показника характеризують конструктивну поведінку. Високі значення показника говорять о схильності руйнувати предмети і речі навколо; збудженість (П9) - низькі значення показника ха-

рактизують спокійність, незворушність. Високі значення показника характеризують швидкість виникнення напруги.

У дослідженні емоційно-деструктивної поведінки, взяли участь 232 учня, віком від 7-12 років, Одеської загальноосвітньої школи №8 I-III ступенів.

Вивчення середніх значень показників, які характеризують ознаки емоційно-деструктивної поведінки у групах дітей з різною частотою її прояву, дозволило умовно поділити їх на дві групи, по-перше тих у кого вона є високою (84 %), та тих у кого низькою (16 %) (Рис. 1).

Дані, представлені на рисунку, вказують на те, що найвищу частоту прояву у всіх наведених групах, мають такі показники, як капризність (П6), сварливість (П1), жорстокість (П5) та збудженість (П9), тобто емоційно-деструктивність їхньої поведінки передусім можна впізнати за непостійністю, непередбачуваністю поведінки, упертістю, збудженістю, конфліктністю, запальністю, жорстокістю, яка проявляється в умовних групах, але з рівнем виразливості показників, які їх диференціюють. Також досить часто вчителі відзначали у цих дітей ознаки дратівливості (П2), ворожості (П3) та агресивності (П4), які показують, що емоційно-деструктивність їхньої поведінки нерідко виражається у певній нестримності, недобррозичливості, упередженого ставлення до оточуючих, проявах агресії. Найменшою мірою в дітей цієї групи, якої за-

Рис. 1. Середні значення показників, які характеризують ознаки деструктивної поведінки у дітей з різною частотою її прояву

Примітки: П1 – сварливість; П2 – дратливість; П3 – ворожість; П4 – агресивність; П5 – жорстокість; П6 – капризність; П7 – адекватність; П8 – руйнівність; П9 – збудженість.

фіксовано частоту прояву неадекватних дій (П7) та руйнування речей (П8). Проте ознаки емоційно-деструктивної поведінки, також іноді зустрічаються у відповідях вчителів.

Щодо вираженості ознак емоційно-деструктивної поведінки у дітей з оптимальною частотою її прояву (16 %), майже усі вони або загалом відсутні, або проявляються мінімально. А отже, ці діти можуть бути охарактеризовані як врівноважені, дружні, спокійні, миролюбні, добрі, здатні до конструктивної поведінки.

Відповідно, вираженість ознак емоційно-деструктивної поведінки у дітей з високою частотою її прояву (84 %), за всіма показниками вища, ніж у дітей з оптимальною емоційно-деструктивністю. Статистична перевірка цих відмінностей показала, що всі розбіжності між цими групами можуть вважатися статис-

тично достовірними на рівні $p \leq 0,01$ (Табл. 1).

Так, порівняння середніх значень дозволило виявити, що за показником П1 (сварливість) визначено перевищення середньої оцінки на 0,87 балу, яке є статистично достовірним, оскільки значення t-критерія дорівнює 5,99, за показником П2 (дратливість) – на 0,7 балу ($t=4,90$), за показником П3 (ворожість) – на 0,81 балу ($t=5,23$), за показником П4 (агресивність) – на 0,76 балу ($t=5,11$), за показником П5 (жорстокість) – на 0,96 балу ($t=5,51$), за показником П6 (капризність) – на 1 бал ($t=5,97$), за показником П7 (адекватність) – на 0,59 балу ($t=4,53$), за показником П8 (руйнівність) – на 0,61 балу ($t=4,76$) та за показником П9 (збудженість) – на 0,88 балу ($t=5,67$).

Отже, як показав статистичний аналіз відмінностей у вираженості досліджуваних

Таблиця 1.

Статистично достовірні відмінності за показниками, що характеризують ознаки емоційно-деструктивної поведінки у дітей з різною частотою її прояву

Показники	Групи випробуваних; статистичні показники				t
	з високою емоційною деструктивністю		з оптимальною емоційною деструктивністю		
	x	σ	x	σ	
П1	2,05	1,02	1,18	0,40	5,99*
П2	1,78	1,04	1,08	0,28	4,90*
П3	1,90	1,13	1,09	0,29	5,23*
П4	1,81	1,09	1,05	0,21	5,11*
П5	2,03	1,26	1,07	0,32	5,51*
П6	2,30	1,19	1,30	0,47	5,97*
П7	1,67	0,95	1,08	0,28	4,53*
П8	1,65	0,95	1,04	0,19	4,76*
П9	1,98	1,11	1,10	0,32	5,67*

Примітка: П1 – сварливість; П2 – дратливість; П3 – ворожість; П4 – агресивність; П5 – жорстокість; П6 – капризність; П7 – адекватність; П8 – руйнівність; П9 – збудженість; x – середнє арифметичне значення показника, σ – стандартне відхилення, t – значення t-критерія Ст'юдента; $p \leq 0,01^*$

показників, у групах дітей з різною частотою прояву ознак емоційно-деструктивної поведінки, діти з високою частотою емоційно-деструктивної поведінки, суттєво відрізняються від дітей з оптимальною. Тобто, дітей характеризує значно вищою непостійністю, непередбачуваністю поведінки, упертістю, збудженістю, конфліктністю, запальністю, жорстокістю, нестримністю, недобррозичливістю, більш упередженим ставленням до оточуючих, частішими проявами агресії, неадекватних дій та руйнування речей.

Висновки дослідження. Показано, що проблема емоційно-деструктивної поведінки є достатньо актуальною для сучасної психології, оскільки вона є недостатньо опрацьова-

ною. Виділено умовно три підходи, що до розуміння емоційно-деструктивної поведінки: перший підхід, базується на суто лінгвістичних підходах розуміння даної категорії; другий підхід, розглядає емоційно-деструктивну поведінку виходячи з напрямку спеціальності, діяльності чи галузі знань; третій підхід, прослідковує при визначенні емоційно-деструктивної поведінки іншими, схожими за назвами тлумачення. Узагальнення інформації накопиченої в психології та проведене власне емпіричне дослідження, дозволяють визначити емоційно-деструктивну поведінку, як: процес неадекватних дій, спрямованих на ускладнення взаємодії особистості із соціальним оточенням. Розкрито, що найбільш суттєвими

ознаками емоційно-деструктивної поведінки, є сварливість, дратливість, ворожість, агресивність, жорстокість, капризність, адекватність, руївничість, збудженість. Показано, що умовно, у дітей молодшого шкільного віку, переважно фіксується два рівня прояву емоційно-деструктивної поведінки, а саме високий (84 %) та оптимальний (16 %), які за своїми ознаками переважно більшість показників, статистично-достовірно різняться; Отримані результати показують, що різні особливості емоційно-деструктивної поведінки дітей, можуть характеризувати різні її рівні,

Перспектива подальших розвідок.

Отримані результати, як в теоретичного так і емпіричного дослідження, подалі дозволяють розробити програму корекції емоційно-деструктивної поведінки дітей.

Перелік використаних джерел:

1. Ельконін Б.Д. "Особливості психологічного розвитку дітей 6-7-річного віку", Под ред. Д.Б. Ельконіна, А.Л. Венгера, 1988. - 58 с.
2. Amiri, S., Tabatabaei, SM., Arfaie, A., Aghdam, MP., Barzegar, H., Fahid, LM. (2018). The Survey of DBH Gene Polymorphism Rs5320 in Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), *International journal of pediatrics-mashhad*, (6) 9, 8177-8184. Retrieved from: <https://doi.org/10.22038/ijp.2018.29296.2566>
3. McQuade, JD, Breslend, NL, Groff, D. (2018). Experiences of physical and relational victimization in children with ADHD: The role of social problems and aggression, *Journal of aggressive behavior*, (44) 4, 416-425. Retrieved from: <https://doi.org/10.1002/ab.21762>
4. Popova S. (2017). The interaction between ascending

dynamic destructiveness and the prevention of problematic behavior at scholl, *Journal of pedagogika –pedagogiky*, 89 (9), 1236-1252.

References (Transliteration):

1. Elkonin, B. D., Venger, A. L. (Eds.). (1998). *Osobennosti psikhologicheskogo razvitiya detey 6-7-letnego vozrasta [Peculiarities of psychological development of 6-7 aged children]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
2. Amiri, S., Tabatabaei, SM., Arfaie, A., Aghdam, MP., Barzegar, H., Fahid, LM. (2018). The Survey of DBH Gene Polymorphism Rs5320 in Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), *International journal of pediatrics-mashhad*, (6) 9, 8177-8184. Retrieved from: <https://doi.org/10.22038/ijp.2018.29296.2566>
3. McQuade, JD, Breslend, NL, Groff, D. (2018). Experiences of physical and relational victimization in children with ADHD: The role of social problems and aggression, *Journal of aggressive behavior*, (44) 4, 416-425. Retrieved from: <https://doi.org/10.1002/ab.21762>
4. Popova S. (2017). The interaction between ascending dynamic destructiveness and the prevention of problematic behavior at scholl, *Journal of pedagogika –pedagogiky*, 89 (9), 1236-1252.

Yacishina Anastacia

PhD student at the department of theory and methods of practical psychology, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University, Odesa (Ukraine)

STATISTICALLY SIGNIFICANT DIFFERENCES OF CHILDREN'S EMOTIONALLY DESTRUCTIVE BEHAVIOR DEPENDING ON THE LEVEL OF ITS MANIFESTATION

ABSTRACT

The problem of emotionally destructive behavior is quite topical both in theoretical and practical aspects. The urgency of this problem is conditioned primarily by the fact that children's

destructiveness is manifested quite often and this complicates the learning and educational process. The author analyzes several approaches to understanding the psychological content of emotionally destructive behavior: the first approach is based on purely linguistic approaches to understanding this category; the second approach considers emotionally destructive behavior based on the direction of the speciality, activity or field of knowledge; the third approach, when defining emotionally destructive behavior, traces other, similar in their names interpretations. It is revealed that emotionally destructive behavior is the process of inadequate actions aimed at complicating the interaction of the individual with the social environment. To achieve the goal and accomplish the objectives of the research, the following methods were used: theoretical (analysis of domestic and foreign scientific sources, generalization of concepts and approaches underlying the destructive behavior and its features). To solve the tasks, a theoretical analysis of scientific papers was carried out. The purpose of the article is to study the emotionally destructive behavior in children of primary school age, depending on the frequency of its manifestation. To solve the tasks, a specially designed author's questionnaire was used. According to the statistical analysis of differences in the severity of the studied parameters in groups of children with different frequency of manifesting emotionally destructive behavior signs, children with a high frequency of manifestation differ significantly from the children with

optimal emotionally destructive behavior, they demonstrate much more inconsistent, unpredictable behavior, are stubborn, easily agitated, conflict-oriented, quick-tempered, cruel, rapid, ill-willed, have more biased attitude towards others, often manifest aggression, inappropriate actions and destruction of things. The data obtained can be employed for methodical guidelines to be used by teachers, psychologists and parents.

Key words: emotional destructiveness, hyperactivity, learners' personal characteristics, primary school age.

Яцишина Анастасія Николаевна

Аспирант кафедри теорії і методики практичної психології Южноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, г. Одеса (Україна)

**СТАТИСТИЧЕСКИ ДОСТОВЕРНЫЕ
РАЗЛИЧИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-
ДЕСТРУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ
ДЕТЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ
УРОВНЯ ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ**

Аннотация. Проблема эмоционально-деструктивного поведения, достаточно актуальна как в теоретическом так и практическом аспекте. Актуальность этой проблемы, обусловлена прежде всего тем, что деструктивность учеников достаточно часто проявляется и это усложняет учебно-воспитательный процесс. Анализируется несколько подходов, к пониманию психологического содержания эмоционально-деструктивного поведения: первый подход, основанный на сугубо лингви-

стических подходах понимания данной категории; второй подход, рассматривает эмоционально-деструктивное поведение исходя из направления специальности, деятельности или области знаний; третий подход, прослеживает при определении эмоционально-деструктивного поведения другие, похожие по названиям толкования. Раскрыто, что под эмоционально-деструктивным поведением, рассматривается процесс неадекватных действий, направленных на усложнение взаимодействия личности с социальным окружением. Для достижения цели и выполнения задач исследования, использовались следующие методы: теоретические (анализ отечественных и зарубежных научных источников, обобщение концепций и подходов, положенных в основу деструктивного поведения и его признаков). Для решения поставленных задач, проведен теоретический анализ научных трудов. Целью статьи является исследование эмоционально-деструктивного поведения у детей младшего школьного возраста, в зависимости от частоты его проявления. Для решения поставленных задач использовался специально разработанный авторский опросник. Как показал статистический анализ различий, в выраженности исследуемых показателей в группах детей с различной частотой проявления признаков эмоционально-деструктивного поведения, дети с высокой частотой проявления существенно отличаются от детей с оптимальным эмоционально-деструктивным поведением, зна-

чительно выше непостоянством, непредсказуемостью поведения, упрямством, возбужденностью, конфликтностью, вспыльчивостью, жестокостью, стремительностью, недоброжелательством, более предвзятым отношением к окружающим, чаще проявлениями агрессии, неадекватных действий и разрушения вещей. Полученные данные могут быть использованы для методических рекомендаций, как учителей, психологов так и родителей.

Ключевые слова: эмоциональная деструктивность, гиперактивность, личностные особенности учащихся, младший школьный возраст.

Дата отримання статті: 21.03.2019

Дата рекомендації до друку: 25.03.2019

Дата оприлюднення: 14.05.2019